

Robin Anzjøn Wisth

Folkeavstemningen i 1994

En studie av politiske, økonomiske og geografiske skillelinjer under EU-debatten

Bacheloroppgave i Europastudier

Veileder: Carine S. Germond

Mai 2021

Robin Anzjøn Wisth

Folkeavstemningen i 1994

En studie av politiske, økonomiske og geografiske skillelinjer under EU-debatten

Bacheloroppgave i Europastudier
Veileder: Carine S. Germond
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven fokuserer på den norske folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994. Målet er å finne ut i hvilken grad de politiske, økonomiske og geografiske skillene gjorde seg gjelden for at flertallet av den norske befolkning stemte nei til et EU-medlemskap. Oppgaven er en kvalitativ casestudie med Rokkan og Valens skillelinjemodell og Galtungs sentrums-periferi modell som rammeverk. Først skal det redegjøres for debatten om EU-medlemskap i 1992 til 1994, og fokuserer på viktige hendelsene og aktørene fra denne perioden. Redegjørelsen vil avsløre at det finnes tydelige skiller blant politikerne og i befolkninger mellom hvem som stemte ja og hvem som stemte nei. I analysedelen vil de tre skillene bli analysert hver for seg, der det vil bli gått mer i dybden på hver av dem. Der får vi se at de politiske-, økonomiske- og geografiske skillelinjen gjør seg gjelden for utfallet av folkeavstemningen i 1994.

Abstract

This bachelor thesis focuses on the Norwegian referendum on EU membership in 1994. The goal is to find out to what extent the political, economic and geographical cleavage made an outcome for why the majority of the Norwegian people voted against EU membership. The thesis is a qualitative case study with Rokkan and Valen's cleavage model and Galtung's center-periphery model as framework. First, the debate on EU membership in 1992 to 1994 will be explained and focuses on important events and actors from this period. It would reveal that there are clear differences among politicians and in populations between the yes voter and the no voter. In the analysis section, the three cleavages will be analyzed separately, where more in-depth information will be given on each of them. In the conclusion we see that the political, economic and geographical cleavages apply to the outcome of the referendum in 1994.

Innhold

Figurer	ix
Tabeller	ix
Forkortelser	ix
1 Introduksjon	1
2 Teori	3
2.1 Skillelinjer	3
2.2 Rokkan og Valens Skillelinjemodell	3
2.3 Galtungs Sentrums-periferi modell.	5
3 Debatten om EU: 1992-1994	7
3.1 Partipolitiske skiller i debatten	7
3.2 Folkelige skiller i debatten	10
4 Analyse	13
4.1 Politiske skillelinjer	13
4.2 Økonomiske skillelinjer	15
4.3 Geografiske skillelinjer	16
5 Konklusjon	18
6 Litteraturliste	20

Figurer

Figur 1: En illustrasjon av Galtungs indeks	6
Figur 2: Fordelingen av representanter etter stortingsvalget i 1993	9
Figur 3: Figuren viser hvor stor andel av befolkningen som stemte Nei.	11

Tabeller

Tabell 1: viser tidligere forskning av skillelinjer innenfor forskjellige kategorier.	5
Tabell 2: Tabellen viser hvordan de politiske partiene på Stortinget kan plasseres på Høyre-Venstre aksene	13

Forkortelser

EEC	Det europeisk økonomisk felleskap
EF	Europeiske felleskap
EFTA	Det europeiske frihandelsforbund
EU	Europeiske union
EØS	Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet
FrP	Fremskrittspartiet
KrF	Kristelig folkeparti
LO	Landsorganisasjonen i Norge
NHO	Næringslivets hovedorganisasjon
SME	Sosialdemokrater mot EU
SV	Sosialistisk Venstreparti

1 Introduksjon

Folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994 endte med 52,2 prosent i favør til nei-siden, og førte til at Norge ikke ble medlem av Den Europeiske Union (EU). Styrkeforholdet mellom ja-siden og nei-siden i EU-debatten hadde knapt endret seg siden den første folkeavstemningen i 1972, som endte med 53,5 prosent i favør nei-siden (Jensen, 1995: s.13). Den rådgivende folkeavstemningen i 1994 endte med rekordhøyt 89 prosent valgdeltagelse for de stemmeberettigede, som et resultat av bredt engasjement i befolkningen, en kontinuerlig dekning fra massemedier og interessante debatter mellom politiske parti. Denne oppgaven skal hovedsakelig ta for seg folkeavstemningen i 1994, og se på viktige politiske, økonomiske og geografiske skillelinjer, og om dette kan gi en forklaring på hvorfor valgresultatet ga seier til nei-siden.

At Norge på nytt søkte EU-medlemskap i 1994 kom ikke som noen overraskelse. Ja-partiene, Arbeiderpartiet og Høyre, hadde siden folkeavstemningen i 1972 holdt muligheten åpen for at en ny søknad kunne bli aktuelt. EU hadde mellom folkeavstemningene utvidet sitt samarbeid gjennom enhetsakten, som la grunnlag for etablering av det indre marked (Claes & Frøland, 2014: s.22). Norge hadde gjennom forhandlinger sammen med andre medlemsland i Det europeiske frihandelsforbund (EFTA) fått tilgang til det indre marked gjennom avtalen Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS). I en redegjørelse for stortinget 16.november 1992 talte daværende statsminister Gro Harlem Brundtland for at EØS-avtalen ikke var tilstrekkelig nok for å sikre best mulig samarbeid med EU. Brundtland la spesielt vekt på tre forhold: opphøret av den kalde krigen, opprettelsen av det indre marked og Sveriges og Finlands søknad til EU (Jensen, 1995: s.14, Seierstad, 2014: s.97). Brundtland hadde allerede proklamert sitt ja til medlemskap april 1992, og dermed var EU-debatten i gang

Akkurat som i 1972 begynte nei-sidens tilhengere å mobilisere lenge før ja-siden. Nei-siden hadde før Brundtland proklamerte sitt ja til medlemskap vist motstand mot EØS-forhandlingene som ble avsluttet og signert i 1992 (Seierstad, 2014: s.92). Ja-sidens seier om EØS-avtalen skapte en ny drivkraft for de kommende debatten, og ja-siden skulle gå inn i EU-kampen som en samlet front. Ja- og nei-sidens tilhengere hadde ikke endret seg stort siden 1972, og de gamle skillelinjene skulle igjen gjøre seg gjeldene. Hovedskillene ligger hovedsakelig mellom sentrum og periferiene, by mot bygd, politisk elite mot vanlige folk, bykultur mot motkultur og det økonomiske klasseskillet. Senere i oppgaven skal vi se at nye skillelinjer gjorde seg gjeldene. Med disse resonnementene blir oppgavens problemstilling som følgende: ***I hvilken grad var de politiske, økonomiske og geografiske skillelinjene avgjørende for utfallet av folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994?***

For å begrense oppgavens empiriske omfang har jeg valgt en kvalitativ casestudie der fokuset vil være på perioden 1992 til 1994. Grunnen til at jeg valgte å begrense innenfor dette tidsrommet, er fordi mengden av kvalitativ data var overveldende. EU-debatten ble godt dekt av store mediehus og har blitt brukt som case av flere valgforskere (Jenssen & Valen: 1995, Bjørklund: 1997, Hellevik: 2010, Aardal: 2017). I den nevnte forskningen har det hovedsakelig blitt forsket på hvordan de forskjellige siden sto i debatten, og hva som påvirket de. Skillelinjemodellen til Rokkan og Valen er en fellesnevner i alle, og

forskerne har funnet ut at de klassiske skillelinjene har vært avgjørende for resultatet av folkeavstemningen i 1994. Samtidig har forskerne kommet fram til at nye skillelinjer hadde påvirkning for utfallet i 1994. Disse var alder, utdanning og kjønn, og man kan gjennom statistikk se at disse skillelinjene hadde en betydning (Bjørklund, 1997, SSB, 1995).

I en casestudie handler det om å begrense oppgavens omfang, og heller komme i dybden på et relativt utvalgt område (Tjora, 2014: s.34). Datagenereringen og innsamling av empiriske data vil komme gjennom rent dokumentstudier, og vil være casespesifikk. Etablering av konsepter blir gjort hovedsakelig gjennom primærkilder fra forskere som har utviklet modeller for å forstå valgetferd, sammen med sekundærkilder av forskere som har brukt modellene i tidligere forskning. Samtidig har jeg valgt ut dokumenter og studier som stiller kritiske spørsmål til disse modellene. På denne måte får jeg en bedre forståelse av modellene, og at de må tolkes med kritikk. Tekstens empiriske innhold kommer fra akademiske bøker, artikler og stortingsforhandlinger, samt statistikk fra SSB.

Samtidig vil jeg nevne at Dag Seierstads bok «Nei til EU» (2014) er veldig nyansert i favør nei-siden. Seierstad var selv en sterk motstander for medlemskap, og deltok aktivt i valgkampen på nei-siden. Boken er en kronologisk historiebok, hovedsakelig fra nei-sidens synspunkt, men ja-sidens argumenter og handlinger blir også nevnt uten forfatterens personlige subjektive mening.

I første del av oppgaven skal jeg forklare skillelinjemodellen og sentrums-periferimodellen, og hvordan disse kan brukes i oppgavens tematikk. Deretter vil jeg ta for meg EU-debatten i perioden mellom 1992 til 1994, og ser på de viktigste argumentene fra ja-siden og nei-siden, og hvem som sto på de forskjellige sidene. For å få en rød tråd i teksten spør jeg disse spørsmålene: hvordan utviklet debatten seg? Og hvorfor gikk nei-siden seirende ut? Til slutt vil det være en analyse del der jeg vil ha fokus på de politiske-, økonomiske- og geografiske skillelinjene i forhold til folkeavstemningen i 1994.

2 Teori

2.1 Skillelinjer

Begrepet skillelinjer har lenge vært sentralt innen statsvitenskap. Lipset og Rokkans verk *Party Systems and Voter Alignments* fra 1967 har blitt stående som den mest refererte teksten når det gjelder begrepet skillelinjer. I teksten argumenteres det i hvor stor grad gamle konfliktmønstre og motsetninger gjør seg gjeldende i nye samfunnsdebatter, og om det finnes en kontinuerlig likhet i disse argumentene (Aardal, 1994: s.219). Denne kontinuiteten vil skape motstridende grupperingen der interessekonflikt er sentralt, og individer søker tilhørighet i en gruppe som reflekterer deres verdier, holdninger, territoriell tilhørighet, interesser og politisk ståsted (Aardal, 1994: s.220). Skillelinjemodellen består av to forskjellige akser for å forstå motsetningene blant befolkningen. Den ene har hentet inspirasjon fra den nasjonale revolusjon, som la grunnlag for forente nasjonalstater, der lokale og regionale bånd ble brutt. Denne akse blir kalt *territoriell-kulturell*. Den andre akse hentet inspirasjon fra den industrielle revolusjon, der kampen mellom ulike samfunnsklasser kom i tillegg til bondesamfunnets religiøse og kulturelle motsetninger. Denne akse ble kalt *Økonomisk-Funksjonell* (Aardal, 1994: s.219).

Tanken og ideen om skillelinjer fikk Rokkan etter inntrykkene fra debatten om norsk medlemskap i Det europeiske økonomiske Fellesskap (EEC) i 1962-63. I denne debatten var det tydelige skiller mellom hvem som ønsket medlemskap, og hvem som i starten kun ønsket en assosiering av EEC (Seierstad, 2014: s.18-19). Samtidig da Lipset og Rokkan begynte å se på det politiske landskapet i 1960-årene, fant de ut at konfliktmønsteret fra 1920-tallet, da partiene hadde funnet sin form, reflekterte det samme mønsteret som på 1960-tallet. De kalte dette fenomenet for «fastfrysing» av ulike partisystemer og politiske alternativer (Aardal, 1994: s.219). Ettersom disse mønstrene var «fastfrost», kunne man lage en modell som forklarte hvorfor folk stemte som de gjorde.

2.2 Rokkan og Valens Skillelinjemodell

Stein Rokkan og Henry Valens skillelinjemodell (1964) har større fokus på Norge, og hvordan man kan forstå valgresultater i Norge. I artikkelen fra 1964 presentere forfatterne fem konfliktdimensjoner som brukes i en empirisk analyse av norsk politikk (Rokkan & Valen, 1964: s.166), Aardal, 1994: s.220, Jenssen m.fl. 1995: s.144).

Sentrum regnes som byene, da spesielt Oslo, der den politiske eliten har holdt til, og de to periferiene regnes som Sør-Vestlandet og Nord-Norge (Jenssen m.fl. 1995: s.144-145). Innenfor den kulturelle skillelinjen mente Rokkan og Valen at det fantes tre konfliktdimensjoner der periferiene skapte en motkultur for den sekulariserte og kontinentale livsstilen hos eliten i byene. For det første finnes det en språkdebatt der mye av språket i sentrum var hentet fra danskene, og ble brukt av eliten og i undervisning. På motsatt side hadde man dialektene, som var mer utpreget i distriktene. Ivar Aasen samlet sammen dialekter, da spesielt fra Vestlandet, til nynorsk, som ble brukt som et alternativ til det halv-danske riksmålet, forløperen til bokmål. For det andre fantes det en religiøs konflikt der legmannsbevegelse utenfor statskirken krevde

uavhengighet i religiøse sammenhenger. For det tredje var det en moralsk skillelinje som omhandlet kontroll av kjøp og salg av alkohol. Derav ble motkulturen ute i periferiene preget av nynorsk som språk, en mer religiøs frihet med legmannsbevegelsen, og et sted hvor avholdsfolk holdte til (Jenssen m.fl. 1995: s.145-146).

En annen konfliktlinje i Rokkan og Valens skillelinjemodell handlet om varemarkedet. Denne konflikten kom samtidig som den industrielle revolusjon, da folk i større grad enn tidligere flyttet til urbane strøk, og mot industriene. Dette førte til mindre arbeidskraft i primærnæringen, som igjen førte til en modernisering av gårdsdrift og fiskeri. Med et økende folketall i byene og en større industriklasse økte også etterspørselen av varer fra primærnæringen. Dette gjorde at bønder og fiskere i større grad begynte å kontrollere innhøsting, produksjon og distribuering, som førte til høyere priser. Befolkningen i byene svarte på dette med å importere billigere varer fra utlandet, noe som igjen førte til at primærnæringen forsøkte å finnføre strengere restriksjoner på import av landbruksvarer. Den siste konfliktlinjen er mellom industrieierne og arbeiderne. Denne konfliktlinjen har i senere tid blitt institusjonalisert med Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen i Norge (LO) på den ene siden, mens Høyre og NHO på den andre.

Rokkan og Valens modell stammer fra 1964, og siden den gang har samfunnet endret seg slik at flere variabler har måtte blitt regnet med når det gjelder valgforskning. De nye konfliktdimensjonene som skiller seg fra de historiske skillelinjene til Rokkan og Valen er alder, kjønn og utdanning.

Det skiller 22 år mellom folkeavstemningene i 1972 og i 1994, som vil si at de som stemte i 1972 har blitt eldre, samt at en ny generasjon av stemmemyndige har kommet opp. I løpet av de 22 årene har også flere kvinner begynt å arbeide, og blir dermed mer påvirket av samfunnsendringer. Selv om kvinneaksjonen hadde vært gjeldene i 1972, der 51,3 prosent av kvinnene som stemte, stemte imot medlemskap, var mobiliseringen av kvinner høyere i 1994. Antall kvinner som stemte imot medlemskap i 1994 var 56,7 prosent (Rye, 2019: s.72, Bjørklund, 1997: s.152). Antallet som tok høyere utdanning på universitet/høyskole nivå økte mellom de to folkeavstemningene, noe som førte til at flere ble opplyst og kunne gjøre seg opp egne meninger om politiske saker.

Bernt Aardal spør i sin artikkel fra 2017 om Rokkan og Valens skillelinjemodell fortsatt er gjeldene, og kan brukes for å forstå valgførelse. Denne problemstillingen eksisterte også når man skal se på resultatet etter folkeavstemningen i 1994. Grunnen til at Rokkan og Valens skillelinjemodell blir kritisert er fordi det har kommet flere konfliktdimensjoner som deres modell ikke tar høyde for (Aardal, 2017). Disse har jeg nevnt over og handler spesielt om kjønn, utdanning og alder. Rokkan svarte på kritikken, og mente modellen må sees på en pragmatisk måte, der det er maksimal åpenhet i gjennomtenkning av modellen (Rokkan, 1975). Uansett blir Skillelinjemodellen sett på som en dynamisk modell som fortsatt er relevant for å forstå valgførelse (Aardal, 2017).

Oppsummering av tidligere forskning.		
Uavhengig variabel	Positiv til norsk EU-medlemskap	Negativ til norsk EU-medlemskap
Kjønn	Mann	Kvinne
Alder	Uklart skille	
Utdanning	Høy	Lav
Inntekt	Høy	Lav
Region	Oslo og Østlandet	Resten (Nord og Vestlandet)
Bosted	By	Land
Sektor	Privat	Offentlig
Næring	Bynæring	Primærnæring
Stilling	Høy	Lav
Kultur	Bykultur	Motkultur
Venstre – høyre	Høyre	Venstre
Moral – religion	Liberal	Restriktiv
Solidaritet – innvandring	Ingen klar forskjell	
Miljøvern – økonomisk vekst	Økonomisk vekst	Miljøvern
Sentrum – periferi (subjektiv oppfatning)	Sentrum	Periferi
Nasjonal orientering – internasjonal orientering	Internasjonal orientering	Nasjonal orientering

Tabell 1: viser tidligere forskning av skillelinjer innenfor forskjellige kategorier (Hentet fra Austad, 2011: s.27).

Tabell 1 viser en oppsummer av hvilke skillelinjer som er gjeldene i henhold til skillelinjemodellen, og om de er positive eller negative til et EU-medlemskap. Man kan for eksempel se at menn er mer positive til EU-medlemskap enn kvinner, og at høyt utdannede er mer positiv enn lavt utdannede. Et punkt man kan legge merke til er det politiske punktet om Venstre – Høyre aksene i politikken. Ifølge tabellen skal høyre-siden være positiv, mens venstre-siden skal være negativ til EU-medlemskap. Senere i teksten skal vi se at debatten om EU-medlemskap førte til et brudd med den typiske Høyre-Venstre aksene, og at partier som, ifølge tabellen skulle vært negativ var positiv, og vice versa. Tabellen vil bli brukt senere i teksten som en illustrasjon i argumentasjonen om hvem som er negative eller positive til EU-medlemskap.

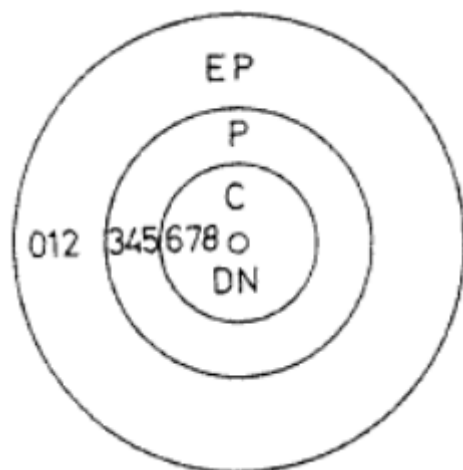
2.3 Galtungs Sentrums-periferi modell.

Johan Galtungs sentrums-periferi modell er ikke bare en geografi-modell, men også en sosioøkonomisk modell. Modellen handler i stor grad om hvordan meninger, kunnskap og informasjon blir skapt i sentrum, da Oslo og Østlandet, før det etter hvert spres videre ut i periferiene (Galtung, 1964: s.207). «*The society belong to the center*» skriver Galtung (1964: s.208) som betyr at sentrum er et område der beslutningstakerne og makteliten holder til, omkranset av grupper med større og større avstand til sentrum, og som dermed vil ha mindre og mindre politiske ressurser. Galtung ga disse avstandene en nummerering fra 0 til 8, der 8-7-6 = sentrum, 5-4-3 = periferiene og 2-1-0 = ekstrem periferi (Se Figur 2). Denne nummereringen blir kalt for Galtung indeksen.

På et individnivå vil høyt utdannede middelaldrene menn i Oslo-området regnes som sentrum, mens motpolen blir unge og eldre kvinner som arbeider i primærnæringen ute i distriktene med lav utdanning og lav lønn (Ringdal, 1995: s.47). Derfor er det lettere for folk i sentrum å henge med på den politiske agendaen, enn folk i periferiene. De store

massemediene holder også til i sentrum, noe som gjør at mengden av informasjon er større, og starter i sentrum. Med tanke på at sentrum er mer vendt mot internasjonal politikk og handel, vil det derfor være større oppslutning rundt et EU-medlemskap i disse områdene. Der vil det norske autonome periferiene være en motsetning, fordi avstanden til sentrum ville vært mye større om politiske beslutninger skulle blitt lagt til Brussel.

Under folkeavstemningene i 1972 og i 1994 var det tydelige skiller mellom sentrum og periferiene. Da sentrum viste en mye mer positiv holdning til medlemskap, mens periferiene var negative, både i 1972 og i 1994. Om Galtungs modell stemmer med empirien, skal periferiene, som får trender og informasjon fra sentrum, etter hvert «modnes» til en mer positiv holdning til EU (Bjørklund, 1997: s.151).

Figur 1: En illustrasjon av Galtungs indeks (Galtung, 1964: s.207)

Figur 2 viser hvordan Galtungs indeks kan illustreres med tall, der 0-1-2 regnes som ekstrem periferi, noe som vil si grender og avsidesliggende områder. Tallene 3-4-5 representerer periferiene, som for eksempel bygder eller tettbygde områder et stykke fra sentrum. Tallene 6-7-8 regnes som sentrum, der trender starter og beslutninger tas. Galtungs indeks kan også forstås med to forskjellige tilnærminger: regionalt og nasjonalt.

På et regionalt nivå vil den nærmeste byen være sentrum, mens byder og grender, i en ikke alt for stor geografisk avstand, vil telles som periferiene. På et nasjonalt nivå vil Oslo og deler av Østlandet rundt Oslofjorden telles som Sentrum, periferiene vil være Sør- og Vestlandet og Nord-Norge, mens ekstremt periferiene vil være de områdene som er avsidesliggende på et nasjonalt nivå.

I likhet med skillelinjemodellen er sentrums-periferimodellen fra 1964, som betyr at den kan kritiseres ettersom samfunnet har endret seg siden da. Ifølge modellen vil informasjon oppstå i sentrum, og senere spre seg til periferiene, der periferiene modnes med tiden. Samtidig vil de rike holde til i sentrum, og ha større tilgang til velferdsgoder. Siden modellen ble laget har den norske velferdsordningen blitt mer utbygget og utviklet slik at befolkning ute i periferiene får tilgang til like gode velferdstjenester som de i sentrum. Samtidig har massemediene og internettet gjort at informasjonsflyten når de perifere områdene raskere, og i større omfang. Dette vil føre til at periferiene ikke i like stor grad vil henge etter når det kommer til informasjonsflyt og politiske trender, slik som modellen vil ha det til (Hellevik, 2010).

3 Debatten om EU: 1992-1994

Perioden før folkeavstemningen i 1994 var preget av opphetede debatter og landsdekkende mobilisering for både nei- og ja-siden. Debatten om europapolitikk hadde allerede forgått en periode før 1992 på grunn av EØS-avtalen som stortinget vedtok å signere 16.oktober 1992. EØS-avtalen kom som en direkte konsekvens etter at Det Europeiske Felleskap (EF) hadde vedtatt å styrke den europeiske integrasjonen med flere politiske områder. Den viktigste beslutningen ble å etablere det indre marked, som skulle sikre fri flyt av varer, tjenester, kapital og personer mellom medlemsland med minimale hindringer. I og med at samarbeide ute i Europa skulle forsterkes, ble det åpnet opp for at nye land kunne søke medlemskap. Østerrike og de nordiske landene Sverige og Finland hadde proklamert at de ville søke medlemskap. Østerrike og Sverige var nøytrale land og var ikke del av noen allianser, men kunne etter Berlinmurens fall i 1989 likevel søke medlemskap ettersom spenningen mellom Vest- og Øst-Europa hadde avtatt. Finland på sin side hadde fått mye større handlingsrom etter Sovjetunionens fall og ville søke beskyttelse og økonomisk samarbeid med Vest-Europa. Derfor ble det opplagt at også Norge skulle søke for å ikke bli et utenforland (Seierstad, 2014: s.147).

Forandringen i Norge og Europa hadde vært enorm mellom de to folkeavstemningene. Norge hadde på sin side blitt en oljenasjon og høstet gode økonomiske frukter gjennom dette. Europa hadde iverksatt enhetsakten som skulle føre til en enda tettere integrasjon. Dette ble sluttført med Maastricht-traktaten (1992) som ble startet på det indre marked, og gjorde EF om til EU.¹ Ja-siden mente at et medlemskap var viktig for å sikre norske interesser, mens nei-siden sto fortsatt på mange av de samme argumentene som fra 1972, nemlig norsk selvvråderett og sikre eksistensen til primærnæringen. For den norske regjeringen ble det derfor viktig å få tilgang til det indre marked. Sammen med andre EFTA-land sikret Norge seg EØS-avtalen som ga full tilgang til det indre marked. EØS-avtalen tredde i kraft i 1994 (Claes & Førland, 2014: s.210).

3.1 Partipolitiske skiller i debatten

I denne delen av oppgaven skal vi se på hvordan debatten utviklet seg i perioden 1992 til 1994. Først del omhandler det partipolitiske perspektivet, før vi deretter skal se på det folkelige perspektivet. Hvem mobiliserte? Og hva var de viktigste argumentene?)

Våren 1992 kom lederen for Arbeiderpartiet, og daværende statsminister, Gro Harlem Brundtland til Hordalands Arbeiderpartis årsmøte i Ullensvangen for rådgivning når årsmøte skulle ta stilling til om Norge burde søke medlemskap til EU. Brundtland valgte å kom nettopp til dette stedet fordi det hadde vært en tydelig bastion for nei-siden. Da årsmøtet var ferdig hadde 2500 EF-motstandere fra Nei til EF, fagbevegelsen, SV, Senterpartiet, Natur og Ungdom, kvinnene mot EF og bøndene møtt opp utenfor hotellet der møte ble holdt for å vise sitt ståsted. Et 900 meter langt demonstrasjonstog gikk fra hotellet til sentrum av Ullensvangen. Det lokale styremedlemmet i Nei til EF, Anne Lutro sa følgende til *Bergens tidene* etter demonstrasjonen «Eg tror Gro Harlem Brundtland

¹ Dette var et av hovedmålene i Romatraktaten fra 1957. der sitatet var «en stadig tettere union» (Seierstad, 2014: s.147).

undervurdere den norske grasrota» (Rye, 2019: s 158-159). Dette var et tegn på at nei-siden var igjen klar for kamp mot et EU-medlemskap.

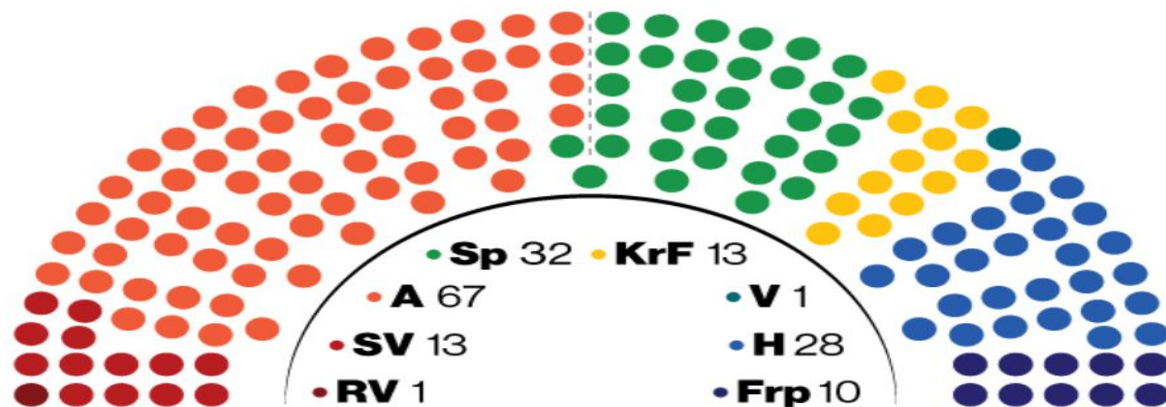
I oktober 1992 talte Brundtland til Stortinget før de skulle stemme over EØS-avtalen. Brundtland mente den avtalen var viktig for fremtiden, og som et verktøy for å nå framtidig samfunnsutvikling (Stortingsforhandling, 1992a). EØS-avtalen fikk flertall på stortinget oktober 1992, og november 1992 vedtok Arbeiderpartiet på sitt landsmøte at Norge skulle søke om EU-medlemskap (Seierstad, 2014: s.148). Kaci Kullmann Five, som var partileder for Høyre i perioden 1991-1994, talte også for et medlemskap. Hun påpekte at selv om 100 prosent av den norske befolkning stemte imot et EU-medlemskap, vil det fortsatt være den organisasjonen som påvirker folks hverdag mest (Rye, 2019: s.163). Jan Petersen fra Høyre talte til stortinget om at et medlemskap ville være viktig for å ivareta norske interesser, og ta del i fredsprosjektet på kontinentet (Stortingsforhandling, 1992b). Sammen med 2/3 av Arbeiderpartiet og Høyre, utgjorde FrP de partiene på Stortinget som ønsket EU-medlemskap.

Selv om flertallet på stortinget var for et EU-medlemskap var det også noen partier som markerte seg som tydelige nei-partier. Senterpartiets Anne Enger Lahnstein ble en tydelig stemme, og frontfigur for nei-siden. For Lahnstein, og Senterpartiet ellers, var mye av argumentene rett mot vern om viktige næringer som kunne bli sterkt påvirket av et medlemskap. I Stortingsforhandlingene rundt søknaden sier hun at «Her dreier det seg i høyeste grad om vår råderett over viktige nasjonale ressurser», som i stor grad handler om oljenæringen og primærnæringen (Stortingsforhandling, 1992b). For selvråderett og vern om det norske var de viktigste argumentene for Senterpartiet ut til befolkningen før folkeavstemningen. For Sosialistisk venstreparti (SV), som var et annet nei-parti, handlet det i større grad om å verne norske arbeidsplasser, og unngå sosial dumping, med tanke på at med EØS-avtalen kunne importere billigere arbeidskraft fra andre land. Folkestyre og solidaritet var to viktige argumenter for SV, og de mente man kunne skape et «ekte felleskap» utenfor et medlemskap, der det var rom for at folk kunne delta og veksle meninger (Rye, 2019: s.165). Arbeiderpartiet opplevde indre splid under EU-debatten. Selv om Arbeiderpartiet regnes som et ja-parti var 1/3 av Arbeiderpartiets stortingsgruppe imot medlemskap i EU. For de fleste satt det langt inne å skulle bryte med partiets holdning i saken. Derfor ventet de til etter stortingsvalget i 1993 for å ikke skape splid under et stortingsvalg. Sosialdemokratene mot EU (SME) ble stiftet oktober 1993 av politikere innad i Arbeiderpartiet som ikke ønsket EU-medlemskap. Målet deres var ikke å rekruttere flere fra eget parti, men heller overtale deres velgere til å stemme imot (Seierstad, 2014: s.168).

I 1993, midt i EU-debatten, var det klart for et nytt stortingsvalg i Norge. Ifølge Henry Valen (1994) hadde man aldri opplevd et mer avvikende stortingsvalg siden 2.verdenskrig. Valget hadde også hatt overraskende lav valgdeltagelse, og man må helt tilbake til 1927 for å finne laver deltagelse (76 prosent). Mange opplevde krysspress før dette valget. Krysspress er et sosialpsykologisk begrep der et individ blir slitt mellom motstridende lojaliteter til ulike grupper med uforenelige standpunkter (Valen & Pettersen, 1995: s.95). Under Stortingsvalget i 1993 gikk krysspresset ut på partitilhørighet og standpunkt til EU-medlemskap. Om et individ opplevde disse standpunktene motstridene ville individet heller unngå å stemme for å ikke havne i konflikt med noen av gruppene. Dette var også grunnen til at folkeavstemningen i 1972 endte med lav valgdeltagelse der Bratlie-regjeringen truet med å gå av om ikke det ble stemt «ja» for et medlemskap. Dermed opplevde befolkningen et press mellom partitilhørighet og datidens EEC-medlemskap (Valen & Pettersen, 1995: s.95).

Valgresultatet i 1993 var gjennomsyret av EU-spørsmålet. Arbeiderpartiet ble det største partiet med 36,9 prosent av stemmene, og det klart største partiet på stortinget. Senterpartiet, som var det tydeligste nei-partiet på stortinget, økte fra 6 prosent i 1989 til 16,7 prosent i 1993, og med det gikk de fra 11 til 32 representanter i stortinget (Engan, 2017). Tabell 2 viser en oversikt over hvordan Stortinget mandatfordeling så ut etter stortingsvalget i 1993. Man kan se at Senterpartiet, SV og KrF har 59 representanter til sammen, og legger man til de fra Arbeiderpartiet som også tilhørte nei-siden, får man 79 representanter på stortinget som var imot et EU-medlemskap (Rye, 2019: s.168).

Gro Harlem Brundtland ble statsminister i Norge etter stortingsvalget i 1993, noe som i realitet var det eneste regjeringsalternativet. De borgerlige samarbeidspartiene Høyre, Kristelig folkeparti og Senterpartiet hadde for mange motsetninger til å sikre et regjeringssamarbeid, og hovedgrunnen til dette var EU-spørsmålet. Ja-partiene hadde en selvpålagt taushet i forhold til EU-saken under valgkampen. Nei-siden hadde brukt EU-saken aktivt som et politisk virkemiddel under stortingsvalgkampen, og var derfor allerede begynt valgkampen inn mot folkeavstemningen.

Figur 2: Fordelingen av representanter etter stortingsvalget i 1993 (Engan, 2017)

Tidlig i 1994 hadde hovedforhandlingene mellom Norge og EU blitt avsluttet. Handelsministeren Grete Knudsen la fram resultatet til Stortinget i april, og kunne meddele at Norge hadde forhandlet frem fordelaktige resultater på alle områder som ble forhandlet om. Landbruket og fiskerinæringen var to områder som ikke det hadde blitt enighet om. Grunnen til dette var fordi Norge ønsket å verne disse næringene mot utenlandske konkurrenter (Jensen, 1995: s.17). Ja-siden fikk seg en knekk etter at Danmark hadde stemt mot Maastricht-traktaten, men de håpet å få en oppreisning etter folkeavstemningene i Finland og Sverige der begge endte med flertall til ja-siden.

Våren, sommeren og høsten 1994 var preget av løpende utspill fra aktører fra både ja- og nei-siden. Politisk sett hadde ja-siden kommet mye senere i gang med EU-kampen. Grunnen til dette var fordi Arbeiderpartiet, som fylte alle regjeringspostene, ville stå sammen som en samlet front, og ventet til forhandlingene med EF var ferdig for å ikke splitte partiet i to. Dette førte til at ja-siden ikke kunne brukes sitt sterkeste politiske kort Gro Harlem Brundtland. Selv om Ja-bevegelsen i startfasen manglet regjeringens tyngde og troverdighet var likevel 90-prosent av alle dagsavisene positive til medlemskap i EU som gjorde til at de fleste avisartiklene, reportasjer og kåringer av debattvinnere gikk i ja-sidens favør. Dette ble mer og mer intensivert høsten 1994, da valget nærmet seg (Seierstad, 2014: s.2014.). På den hjemlige scenen la Arbeiderpartiet stor vekt på

konsensus der folket skulle overtales gjennom saklig argumenter fram til folkeavstemningen (Tamnes, 1997: 239).

Da regjeringen først kom på banen, brukte man flere av ministerne som aktører for å fremme ja-siden. Grunnen til dette var fordi flere av ministerne hadde hatt nøkkelroller i forhandlingen med EF om hvordan Norge skulle være knyttet til unionen. Ved å sikre norske interesser kunne Brundtland bruke dette under sin valgkampanje under den siste rundreisen i Norge før avstemningen. Rundreisen ble også godt dekket av mediene (Jenssen, 1995: s.21). Ja-siden måtte også finne nye argumenter i EU-kampen, etter at EØS-avtalen var signert. EØS-sikret de norske økonomiske interessene, noe som var hovedargumentene før avtalen ble signert. Nei-siden hadde en fordel med at argumentene var mer konsistente over tid, og var derfor lettere for befolkningen å forholde seg til. Etter at EØS-avtalen ble signert dreide de politiske argumentene seg om at Norge måtte være medlem i EU for å utøve innflytelse innenfor de mange politiske samarbeidsområdene innad i unionen. Ja-politikerne mente kun et medlemskap kunne være med å dekke alle de norske interessene (Falnes, 2019)

Senterpartiet fikk en god del mediedekning, men det var ikke på grunn av partiets utspill eller argumenter. Senterpartiets leder Lahnstein ble utpekt som «Nei-dronninga», og hadde mange opphetede debatter mot Brundtland på slutten av valgkampen. Mediene brukte disse to motstanderne i flere live-sendte radio- og tv-debatter for å skape en slags dramaturgi. Det bidro til mer personfokusering, og politikken kom i bakgrunnen. Brundtland var også mer populær i folket enn Lahnstein, derfor ble mediedekningen til ufordel for nei-siden. Rent politisk ble det derfor vanskelig for nei-partiene å nå igjennom til folket rent politisk. Derfor ble de fleste nei-argumenter fremmet av folket og grasrota (Jenssen, 1995: s.21).

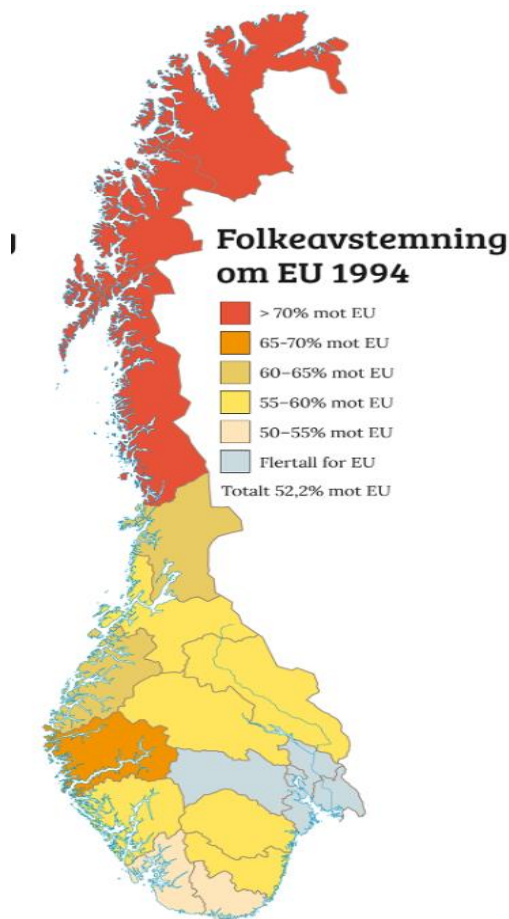
3.2 Folkelige skiller i debatten

Over har vi sett at flertallet på stortinget var for et EU-medlemskap i 1994. Den politiske eliten var en tydelig leder for ja-siden, og sammen med de store mediene sto de for det meste av promoteringen av ja-argumenter i EU-kampen. Ettersom nei-sidens argumenter fikk mindre oppmerksomhet i mediene måtte de ty til andre midler for nå fram. Denne oppgaven tok «grasrota» i befolkningen seg av. Gjennom deres næringstilhørighet, geografiske og kulturelle forankring, følte mange at det sto mye personlig på spill for dem, og at en mobilisering var nødvendig for å hindre medlemskap. Dette kan tyde på at EU-kampene igjen vekket til live de tradisjonelle skillelinjene som er beskrevet av Rokkan og Valen. Nye skillelinjer i befolkninger hadde oppstått i årene mellom 1972 og 1994. Disse var hovedsakelig alder, kjønn og utdanningsnivå, og skulle også gjøre seg gjeldene for hvem som stemte ja eller nei.

For å forhindre at det ble en bitter og uforsonlig EU-kamp i befolkningen som det ble i 1972, gjorde regjeringen det klart at de ikke ville trekke seg fra regjeringmakten selv om resultatet gikk imot de. Partiene gjorde det også klart at folket sto fritt til å stemme det de ville, uten at dette skulle være brudd på partiloyaliteten. På denne måte fjernet man det krysspisset mellom partiloyalitet og EU-standpunkt som hadde oppstått i 1972, noe som igjen førte til at 89% av stemmeberettiget stemte ved folkeavstemningen i 1994 (Jenssen & Listhaug, 1995: s.117).

Fylkene Nordland og Finnmark var tidlig ute med å stifte og organisere nei-siden. Her ble det dannet egne lag som aktivt skulle spre budskap ut til befolkningen. Ofte var lederne for disse lagene frivillige, som sjeldent var utpekt, betalt eller en del av et politisk parti. De var heller ildsjeler fra bygdene som kjempet for sin hjemplass, næring eller verdier, mot den politiske eliten i Oslo (Seierstad, 2014: s.132).

Sammen med Nord-Norge var Vestlandet et område som var tydelig imot et medlemskap. Mange på Vestlandet jobbet hovedsakelig i primærnæringen som bønder eller fiskere, og så på EU som en økonomisk trussel mot disse næringene, med tanke på at billigere utenlandske landbruksprodukter ble tilgjengelig på markedet. Derfor var mye av motstanden til EU på Vestlandet tuftet på økonomiske egeninteresser (Bjørklund, 1997: s.145). Vestlandet og Nord-Norge hadde gjennom historien hatt lite, om ikke noe, kontakt med Oslo, og hadde stort sett hatt lokal autonomi. Samtidig hadde disse områdene en sterk kultur for et egalitært samfunn, hvor de sosioøkonomiske posisjonene var så å si ikke eksisterende. Derfor var det vanskelig for eliten i Oslo å alliere seg med noen fra disse områdene (Bjørklund, 1997: s.150).

Figur 3: Figuren viser hvor stor andel av befolkningen som stemte nei (Bildet hentet fra Norgeshistorien.no).

De store industriene i Norge var bekymret for et nei til EU vil være med å ødelegge deres konkurransevilkår med utenlandske bedrifter. Samtidig hadde Norge sikret seg tilgang til det indre marked gjennom EØS-avtalen, bekymringen var derfor om hvordan dette ville påvirke markedet i Norge. Ja-siden brukte mye skremselstaktikk for å dra vanlig arbeidere over til ja-siden. NHO gikk ut og sa at over 100.000 arbeidsplasser ville forsvinne om det ikke ble medlemskap, ettersom man fryktet at investeringer ble flyttet

til utlandet. Ingen av de store mediehusene stilte seg kritisk til hvordan NHO hadde kommet fram til 100.000, og mye av grunnen til det var fordi de også ønsket medlemskap (Seierstad, 2014: s.224) De største industriområdene i Norge ligger rundt Oslofjorden, og befolkningen i dette området ble redd for å miste jobbene sine, derfor var oppslutningen for ja-siden høyere i dette området. Hovedsakelig var det eierne av disse industriene som ønsket seg medlemskap mest.

De mer folkelige argumentene på ja-siden handlet om samarbeid og at EU var et fredsbevarende prosjekt. Over 40 prosent av tilhengerne til EU nevnte nettopp samarbeid som et av deres hovedargumenter for å stemme ja. De andre viktige argumentene for ja-siden var også vekst og frykt for at Norge ville bli stående utenfor, altså frykt for isolasjon (Ringdal, 1995: s.58).

4 Analyse

Tidligere i oppgaven har jeg gjort rede for to modeller som skal gjøre det lettere å forstå politikernes og folkets ståsted under EU-debatten fra 1992 til 1994. Hovedmålet med analysen er å se på politiske, økonomiske og geografiske skillelinjer under EU-debatten, og om disse skillelinjene kan være en faktor for resultatet av folkeavstemningen. Rokkan og Valens skillelinjemodell og Galtungs Sentrums-periferi modell sammen med de empiriske dataene jeg har samlet inn vil være grunnlaget for denne analysen, og vil forhåpentligvis belyse problemstillingen på en god måte.

4.1 Politiske skillelinjer

I det politiske landskap operer man gjerne med den klassiske høyre-venstre aksen for å skille mellom de politiske partiene. I vanlige Stortingsvalg og fylkes- og kommunevalg fungerer denne aksen som en god indikator på hvor de partipolitiske partiene står ideologisk sett, og kan gjøre det lettere for folk å identifisere seg med et parti. Tabell 2 viser hvordan de norske partiene er plassert på denne aksen, men vi skal i denne analysen se at enkeltsaker kan være med å endre partienes klassiske aksetilhørighet.

Akse	Venstre (Sosialistiske partier)	Sentrum	Høyre (Borgerlige)
Partier	Rødt SV Arbeiderpartiet	Senterpartiet KrF Venstre	Høyre FRP

Tabell 2: Tabellen viser hvordan de politiske partiene på Stortinget kan plasseres på Høyre-Venstre aksen (Thorsen, 2021)

Som tidligere nevnt tidligere var det noen klare ja- og nei-partier på stortinget. Arbeiderpartiet, med regjeringsmakt og Gro Harlem Brundtland i spissen, var det mest tydelige ja-partiet, og ville bli medlem i EU på bakgrunn av argumentene om medbestemmelse og samarbeid med Europa. Brundtland hadde et sterkt personlig vennskap med daværende EU-kommisjonens president, Jacques Dalors, noe som også var med å påvirke Brundtlands ønske om å være med i EU. Arbeiderpartiet har gjennom partiets historie vært et parti for industriarbeidere, og støttet denne gruppen i samfunnet. Derfor skulle man anta at de fleste av Arbeiderpartiets kjernevelgere ville være mot medlemskap for å verne viktige industriarbeidsplasser. I stedet hadde Norge blitt et rikt land med mye eksport. Industriene var derfor avhengig av å kunne eksportere ute i Europa, og arbeiderne ble derfor oppfordret til å stemme ja av industrieierne og NHO.

De andre to ja-partiene var Høyre og FRP. Disse to partiene er på motsatt side av den politiske aksen i forhold til Arbeiderpartiet, men begge var for et medlemskap. Høyres og FrPs holdning til EU-spørsmålet passer bedre med deres ideologiske ståsted, ettersom høyresiden i norsk politikk er kjent for å være mer liberale og for en privatisering av markedet. Et EU-medlemskap ville gi større marked for mange private bedrifter, og gi de bedre vilkår på det europeiske markedet. Høyre og FrP er også kjent for å være et parti for eliten, de mer utdannede og der inntekten er høy. Dermed kan vi se ifølge Tabell1 at

de som identifiserer seg på høyresiden av norsk politikk er mer positive til EU-medlemskap.

De to tydeligste nei-partiene sto ikke like langt fra hverandre på den politiske akse som ja-partiene. Senterpartiet er i sentrum og regner seg selv som verken sosialistisk eller borgerlig. Senterpartiet stammer historisk sett fra Bondepartiet, noe som kan være med å forklare EU-motstanden til partiet og deres tilhengere. En annen viktig faktor for at Senterpartiet ble så viktig under valgkampen kommer av at de er et distriktparti, som legger stor vekt på å ivareta bygdene interesser (Thorsen, 2021). Politisk sett ble derfor Senterpartiet sett på som en representant for motkulturen som fantes ute i bygdene. Samtidig hadde Senterpartiet et meget godt stortingsvalg året før folkeavstemningen, der de steg med 10 prosentpoeng og økte mandatene på Stortinget. Med flere representanter fra Senterpartiet på Stortinget, økte motstanden til EU-medlemskap blant stortingspolitikere. Under valgkampen rundt stortingsvalget i 1993 reservert Brundtland og Five seg fra å stille til debatt angående EU-spørsmålet. Selv om flere tv og radio programmer, og Lahnstein selv inviterte til dette opptil flere ganger. Grunnen til dette var fordi de ikke ønsket at EU-spørsmålet skulle være overdøvende for andre politiske temaer. Ja-sidens politiske valgkamp rundt EU-debatten kom derfor mye senere i gang enn nei-siden.

SV, som står lengre til venstre enn Arbeiderpartiet, appellerte mer til sosialistiske verdier under EU-kampen. Et EU-medlemskap kunne være truende mot den norske sosialdemokratiske velferdsstaten, og kunne føre til at mange jobber i offentlig sektor ble truet. Offentlig sektor hadde hatt stor vekst fram mot 1994, og over 40% av den norske arbeidskraften jobbet her (Bjørklund, 1997: s.146). Spesielt hadde mange kvinner begynt å jobbe innenfor tjeneste- og helsenæringen. Derfor ville en svekkelse av velferden gå hardt utover det som på denne tiden var typiske kvinneyrker som sykepleier, sekretærer og renhold. Samtidig var kvinner klar over at gjennom livet ville de være mer avhengig av en fungerende velferdsstat enn menn, med tanke på ytelser og helsetilbud. En svekkelse av velferdsstaten ville både påvirke dem som arbeider og som brukere av ytelser (Bjørklund, 1997: s. 157). Man fryktet også at et medlemskap skulle føre til større sosiale forskjeller i samfunnet. Spørsmålet rundt fattigdom og arbeidsløshet sto høyt som argumenter på nei-siden. En for sterk tilknytning til EU, og harmonisering av økonomisk politikk, ville føre til strammere grenser for det nasjonale statsbudsjettet og derav kunne man bevilge mindre midler til viktige samfunnsområder. Dette var spesielt et problem for velferden i de skandinaviske landene (Seierstad, 2014: s.226). Man kan derfor si at SVs argumenter førte til en mobilisering blant offentlig ansatte, og da spesielt blant kvinner. For om man ser på skillelinjer mellom menn og kvinner, stemte flere kvinner (56,7%) imot et medlemskap enn menn (47,7%) (Bjørklund, 1997: s.152). Menn og kvinner hadde også nesten lik valgdeltagelse med 89,9 prosent av menn og 88,2 prosent av kvinner stemte under folkeavstemningen i 1994.

Gjennom SVs og Senterpartiets felles motstand til et medlemskap ble det skapt en unik allianse mellom offentlig sektor og bøndene. Dette hadde historisk sett aldri skjedd før, ettersom offentlig ansatte før i tiden var embetsmenn som satte begrensinger for bøndene (Bjørklund, 1997: s. 147).

Stortingsvalget i 1993 kunne på mange måter tolkes som et svar på befolkningens ståsted rundt EU-spørsmålet. SSB har sammenlignet valgtallene fra 1989 og 1993, og man kan se en nedgang i stemmer til ja-parti, og en oppgang til nei-parti. Arbeiderpartiet gikk opp 2,6 prosentpoeng mellom disse valgene, men dette kan ikke måle seg med

Senterpartiet som gikk opp 10,6 prosentpoeng på landsbasis. Høyre som var et ja-parti gikk kraftig ned med minus 5,2 prosentpoeng, og FrP fikk minus 6,8 (SSB, 1994). Ettersom valgdeltagelsen var så lav, kan det være to forklaringer på hvorfor valghetningen ble slik. Det ene er at Senterpartiet stjal mange av velgerne fra Arbeiderpartiet, Høyre og FrP, med tanke på deres ståsted i EU-debatten. Den andre at flere av Høyre og FrPs faste velgere valgte å la være å stemme ved stortingsvalget fordi de havnet i krysspress mellom EU-standpunkt og partiets ideologi. Mye tyder på at det var en sammensetning av de to påstandene som kan forklare utfallet av stortingsvalget i 1993 (Jenssen, 1995: s.15).

Selv om individer følte en grad av partitilhørighet, var det ikke gitt at de fulgte partiets ståsted i EU-debatten. De neste to skillene som skal analyseres viser at folk også kunne være motivert av andre faktorer, og gå bort fra sitt partipolitiske ståsted.

4.2 Økonomiske skillelinjer

Den største forskjellen mellom folkeavstemningen i 1972 og 1994 er at Norge hadde funnet olje i Nordsjøen, noe både offentlige og private aktører høstet gode økonomiske frukter fra. Med denne rikdommen kunne man videreutvikle velferdsstaten, og samtidig øke levestandarden ute i befolkningen. Norge hadde før folkeavstemningen i 1994 en gjennomsnittlig høyere BNP per innbygger enn gjennomsnittet i EU. EU som en institusjon ville ha større likhet mellom sine medlemsland, noe som innebar at rike land måtte bidra mer økonomisk slik at fattigere land kunne øke levestandarden og utvikle velferdsstaten. Norge hadde to år tidligere sikret seg en økonomisk avtale med EU gjennom EØS-avtalen, som ga markedstilgang for eksportbedrifter. Ettersom Norge er svært avhengig av å eksportere varer, argumenterte ja-siden for at medlemskap ville sikre samarbeid og gi markedstilgang til andre medlemsland.

Avtalen hadde derimot utelatt to næringer, fordi de ikke var økonomisk forsonlig med tanke på markedskonkurransen. Disse to næringene var landbruks- og fiskerinæringen. Konflikten mellom de nevnte næringene og EU var økonomisk sett en av mest sentrale temaene under debatten, og ble stadig brukt som et argument fra nei-siden. På ja-siden var NHO den organisasjonen som presset hardest, og kom med de mest kontroversielle argumentene under debatten. Ifølge dem ville 100.000 arbeidsplasser gå tapt, og spesielt ville industrinæringen bli hardt rammet. Dette gjorde industriarbeiderne nervøse for sine arbeidsplasser og sin personlige økonomi.

Høsten 1994 fortsatte ja-siden sin aggressive økonomiske skremmelspropaganda, med argumenter som viste til at medlemskap ville føre til skader på den personlige og statlige økonomien. Mange arbeidsplasser ville gå tapt, fordi driften i Norge ikke ville være økonomisk gunstig for mange bedrifter, og man ville derfor oppleve en utflagging. Ledere fra store bedrifter som Statoil, Norsk Hydro, Norske Skog og Aker gikk november 1994 ut å poengterte viktigheten til et eventuelt medlemskap. Argumentene var at om vi velger å stå utenfor det europeiske samarbeidet, vil vi også velge økt utrygghet for norske arbeidsplasser og for velferdssamfunnets finansiering (Seierstad, 2014: s.225). NHO ledelsen kom også med flere påstander som at investeringene ville gå nedover, og at det ville bli et mareritt for norske bedrifter om man ble stående utenfor. Velferdsstaten ville bli hardt rammet, grunnet manglende finansiering, og et nei til EU ville være et nei til velferd.

Selv om de to mest nevnte argumentene til nei-siden handlet om demokrati og uavhengighet, var økonomiske argumenter den tredje mest nevnte. Hovedsakelig

handlet nei-sidens økonomiske argumenter om å verne om primærnæringen og oljenæringen. Landbruk- og fiskeribøndene var noen av de mest aktive til å drive valgkamp på vegne av nei-siden. For landbruket handlet det om konkurransevilkår med utenlandske landbruksvarer. En fri flyt av landbruksvarer mellom Norge og EU-landene ville ført til at norske landbruksprodusenter ikke ville klart å konkurrere med billigere utenlandske varer. Det ble bestemt allerede under forhandlingene om et medlemskap at norske landbruksvarer ville bli priset likt som resten av EUs landbruksvarer. De økonomiske tapene norske bønder fikk, skulle bli dekt i en permanent utbetaling fra EU. Problemet var at utbetalingene var så små at det ikke ville være lønnsomt å drifte norske gårder i lengden. Da Gunnhild Øyanger, som var landbruksminister i Norge under forhandlingene, skulle legge fram resultatene av forhandlingene med EF fikk hun det til å framstille som gode resultater, når det i realiteten ville føre til en gradvis nedleggelse av hele landbruksnæringen. Dette ga nei-siden et tungt argument i tiden fram mot folkeavstemningen (Seierstad, 2014: s.184). En av konfliktlinjene i Rokkan og Valens skillelinje modell handler nettopp om import av landbruksvarer. Denne konflikten oppsto under den industrielle revolusjon, når flere flyttet inn til industrialiserte sentrum, og periferiene mistet deler av populasjonen. I Norge er landbruket subsidiert fra staten for å dekke det behovet av landbruksvarer som trengs ute i samfunnet, men et medlemskap ville fjernet denne subsidieringen. Hadde det vært fri flyt av landbruksvarer mellom Norge og EU ville de norske bøndene bli utkonkurrert, og næringen ville blitt faset ut.

Fiskerinæringen var spesielt urolige for at utenlandske fiskere skulle få kvoter i norske havområder, og at ansvaret for forvaltningen av fiskeområder skulle flyttes til Brussel. Dette ville føre til tapte inntekt for norske redere og fiskere, samtidig som det ble vanskeligere å hold kontroll på bestanden med tanke på overfiske, da kvotene blir bestemt av EU. Norge hadde derfor gitt etter for EUs krav innenfor fiskerinæringen, noe aktører innenfor næringen selv ikke kunne godta.

Økonomisk sett var mye av de økonomiske skillelinjene preget av hvilken næring man jobbet i, men vi skal også se at næringen ofte er knyttet til konkrete geografiske områder. Ser man på figur3 jobbet de som var mest positiv til et medlemskap i bynæringen, som vil si de store industriene og jobber med høy status og høy utdanning, mens de som jobbet i primærnæringen og offentlig sektor var mer negativ til medlemskap.

4.3 Geografiske skillelinjer

I de geografiske forskjellene mellom hvem som stemte ja og hvem som stemte nei, finner man en klar likhet i de regionale mønstrene mellom folkeavstemningen i 1972 og 1994. Oslo var den kommunen med svært tydelig flertall til ja-siden, og man kunne se noe like resultater i området rundt Oslofjorden. For det første holdt den politiske eliten, beslutningstakere, industriherrene og andre med høy sosioøkonomisk status til i Oslo. Majoriteten av disse var positiv til et medlemskap grunnet sine roller, og forhold til internasjonale aktører. Som forklart over var flertallet på stortinget positive til et medlemskap, noe som også gjenspeilet seg i befolkningen. I Oslo kommune stemte hele 66,6 prosent av befolkningen ja til et medlemskap. Sammen med Oslo var det Akershus (63,8), Buskerud (57,7%), Vestfold (57%) og Østfold (53,5) som hadde flertall (SSB, 1995). Befolkningen i Oslo-området ville også ha fått et større utbytte av et medlemskap enn folk fra andre steder. Grunnen til dette er fordi Oslo, som en internasjonal by, og Norges eneste storby var tettere knyttet til det internasjonale samfunn og det europeiske markedet (Bjørklund, 1997: s. 151).

Nei-majoriteten ble større jo lengre vekk fra sentrum man flyttet seg. Utenom de nevnte fylkene over, var resten av flertallet av Norges fylker negative til et medlemskap. Både med hensyn til Rokkan og Valens skillelinje modell og Galtungs sentrums-periferi modell skal forskjellene mellom Sentrum og periferi være større jo lengre unna sentrum man kommer. Ifølge figur 3 kan vi se at motstanden til medlemskap var størst i Nordland (71,4% nei), Troms (71,5% nei) og Finnmark fylke (74,5% nei), mens det også var stor motstand i Trøndelag, Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane. På et regionalt nivå kan vi se den samme tendensen mellom sentrum og periferi. I Trondheim, som er den største byen i Trøndelag, stemte 53 prosent ja, mens kyst og utkant kommunen Osen hadde 83 prosent stemt nei (SSB, 1995). Denne trenden gjelder flere fylker med nei-majoritet, unntaket er Nord-Trøndelag, Nordland og Finnmark, der ingen kommuner hadde ja-majoritet (SSB, 1995). I resten av landet stemte hele 71 prosent av de som bodde i de ekstremperiferne kommunene mot et medlemskap (0-1-2 på Galtungs indeks). 66,2 prosent fra periferiene (3-4-5 på Galtungs indeks) stemte nei, i mer sentrale kommuner (6-7 på Galtungs indeks) stemte 52,5 nei, mens 44,1 prosent i de mest sentrale kommunene stemte nei (8 på Galtungs indeks) (Bjørklund, 1997: s.152, SSB, 1995). Derfor blir det tydelig at folket i periferien har en annen oppfatning til EU-medlemskap enn byene.

Periferiens motstand til sentrum er ikke et fenomen som har oppstått i nyere tid. At det oppstår en motkultur ute i periferiene var forventet. Under EU-debatten var de største forskjellen knyttet til frykten av demokratisk underskudd og selvråderetten over viktige næringer ute i periferiene. Mange som allerede bodde langt unna Oslo, som er det nasjonale maktsentrumet i Norge, fryktet at veien til politisk innflytelse og deltagelse ville bli enda vanskeligere hvis makten blir flyttet til Brussel. Norge er kjent for å ha en lang tradisjon med sterkt lokal autonomi, der kommunene har mye av ansvaret for politikken som blir ført i lokalsamfunnet. Derfor fryktet mange at beslutningstakerne ble for langt unna til at en enkeltpersoners stemmer kunne gjøre seg gjeldene. Mange av de som drev aktiv valgkamp var frivillige lokale ildsjeler som bidro uten noen form for økonomisk gevinst. Disse frivillige ildsjelene var viktige for at nei-siden nådde fram med sine argumenter, ettersom de store nasjonale mediehusene kun dekket ja-sidens aktiviteter, og fremmet deres argumenter. Markeringen ble gjort på mange forskjellige kreative måter. Bønder brukte ofte låvene og åkrene sine for å fremme argumenter. Fiskere brukte båtene sin som markering. Ofte ble argumentene plassert i områder der ferdselen var større, for å nå ut til flere.

My av grunnen til at EU-spørsmålet vekket mye følelser ute i periferiene var fordi et medlemskap ville ha sterk påvirkning på viktige næringer som forbindes med periferiene. Landbruket ville bli hardt rammet, så Norges landbruksorganisasjon ble en viktig aktør i demonstrasjonene mot medlemskap. Landbruksdebatten handlet ikke bare om økonomiske byrder, men også om nasjonalfølelsen og betydning av norske gårder. Ordet selvråderett handler mye om at Norge historisk sett er en ung selvstendig nasjon, som tidligere har vært underlagt andre stater. Derfor følte befolkningen i periferiene at den nasjonale selvstendigheten var under angrep fra mektigere stater ute i Europa.

5 Konklusjon

Målet med denne teksten var å finne ut om de politiske, økonomiske og geografiske skillelinjene var gjeldene for resultatet under folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994. For å bedre forstå hvordan man skal tolke skillelinjene, valgte jeg å bruke Rokkan og Valens skillelinjemodell og Galtungs sentrums-periferimodell som analytisk rammeverk. På denne måten kunne jeg begrense oppgavens innhold til å finne de tydelige skillelinje, og den røde tråen i disse skillene. Modellene viser at det skal finnes tydelige konfliktlinjer mellom sentrum og periferiene, og at disse har eksistert i en lengre historisk periode. Politisk sett har vi sett at det var et brudd med den typiske venstre-høyre aksene som brukes for å forklare partienes ideologiske tilhørighet. Arbeiderpartiet, sammen med Høyre og FrP var de tydeligste ja-partiene på stortinget. Senterpartiet, SV og KrF var nei-partiene, men Senterpartiet var det ledende nei-partiet. Mange av de som både stemte ja og nei hadde et økonomisk motiv for deres valg. Under debatten mellom 1992 og 1994 kom spesielt NHO med sterke argumenter om det å stå utenfor ville føre til at 100.000 arbeidsplasser ville gå tapt, en utflagging av store bedrifter og manglende finansiering av velferdsstaten. Dette ville spesielt gå utover industriarbeidere. Mange industriiere oppfordret derfor sine arbeidere til å stemme ja. På motsatt side var landbruks- og fiskerinæringen, som ville ha store økonomiske tap, og miste mye av bestemmelsen innenfor deres næring. Derfor var bøndene og fiskerne de største økonomiske motstanderne. Geografisk sett ser vi ifølge statistikken at Oslo, og områdene rundt var de eneste områdene med flertall for et medlemskap. Jo lengre unna Oslo man kom jo større ble motstanden. Spesielt i Nordland og Finnmark hadde den største majoriteten av folk som stemte nei. Den nasjonalistiske følelsen sto muligens sterkere ute i periferiene, så folk i de perifere områdene stilte opp frivillig for å drive valgkamp mot et medlemskap for å bevare selvvråderetten og den politiske autonomien ute i distriktene. I motsetning hadde ja-siden de store mediehusene på sin side og fikk god dekning rundt debatten. Derfor krevde det mye organisering på nei-siden for å nå ut med sine argumenter.

Teksten har hovedsakelig tatt for seg de forskjellige skillelinjene hver for seg, men om man setter argumentene til hver skillelinje sammen, kan man se at det finnes en tydelig sammenheng mellom dem. Arbeiderpartiet var et ja-parti på stortinget, og de har historisk sett støttet industriarbeidere og deres rettigheter. Industriereierne, som ofte er rike, høyutdannet og bor i byene har en større sjanse for å stemme markedsliberale partier som Høyre eller Frp, som er ja parti. Oslo, Akershus, Østfold, Vestfold og Buskerud var de eneste fylkene med flertall på ja-siden, og alle disse områdene ligger nært Norges politiske sentrum. Dermed kan vi si at en person som stemmer Arbeiderpartiet, Høyre eller Frp, med høy inntekt og er bosatt i Oslo-området vil mest sannsynlig stemme ja for et EU-medlemskap. Denne resoneringen passer godt med de teoretiske modellene som er brukt i oppgaven, og Tabell 1 viser det samme. Senterpartiet var det tydeligste nei-partiet på stortinget. Partiet var historisk kjent for å støtte opp bønder og bygdenes interesser, og i befolkningen var motstanden størst ute i periferiene blant bønder og fiskere. SV var det andre nei-partiet som appellerte mer til folkestyre og solidaritet, og gikk inn for å beskytte arbeidsplasser. Ettersom et EU-medlemskap kunne true velferdsstaten og jobber i offentlig sektor, ble også de som jobbet der en motstander. Ute i periferiene fryktet man at den politiske makten ville bli

flyttet til Brussel om man ble med i EU. Dette ville bryte med den tradisjonelle autonomien ute i periferiene, og veien til politisk innflytelse ble veldig mye lengre. Ofte hadde folk ute i periferiene lavere utdanning og lavere inntekt, noe som også gjorde de mer tilbøyelig til å stemme nei til EU. Det vil si at en person som stemmer Senterpartiet eller SV, som jobber i primærnæringen eller offentlig sektor, er bosatt ute i periferiene med lavere utdanning og inntekt vil mest sannsynlig stemme nei til et EU-medlemskap.

Etter å ha sett de tre forskjellige skillelinjene i en sammenheng, finner man ganske klare mønster i hvem som stemte ja og hvem som stemte nei under folkeavstemningen i 1994. Etter å analysert de empiriske dataene har jeg kommet fram til at de politiske, økonomiske og geografiske skillelinjene gjorde seg i stor grad gjeldene for utfallet av folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994.

6 Litteraturliste

Austad, I.T. (2011). *Holdning til norsk EU-medlemskap: en analyse av strukturelle skillelinjers og ideologiske dimensjoners betydning for nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap, fra folkeavstemningen i 1994 og fram til 2009*. [UIO, DUO vitenarkiv]
Hentet fra: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/13114>

Bjørklund, T. (1997). Old and New Patterns: The "No" Majority in the 1997 and 1994 EC/EU Referendums in Norway. *Acta Sociologica*, volum 40 (nr.2, 143-159).

Claes, D.G. & Førland, T.E. (2014) *EU: Mellomstatlig samarbeid og politisk system*. (4.utg). Oslo: Gyldendal

Engan, Ø. (2017, 29.jul) Stortingsvalget 1993: da Gro fikk 36,9 prosent. *VG*. Hentet fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/bVrjk/stortingsvalget-1993-da-gro-fikk-369-prosent>

Falnes, J. (2019, 24.nov). Forskere tror EU-debatten kan våkne til live igjen. *VG, E24*. <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/GGJ3rx/forsker-tror-eu-debatten-kan-vaakne-til-liv-igjen>

Galtung, Johan (1964). "Foreign Policy Opinion as a Function of Social Position", *Journal of Peace Research* 1: 206-230.

Hellevik, O. (2010). Har vi en kulturell sentrum-periferi motsetning I Norge? *Plan, Volum 42*. (nr.5).

Jenssen, A.T. & Listhaug, O. (1995). I kampens hete: Mistillit, fiendskap og intoleranse. Kap 6 i Jensen, A.T. & Valen, H. (red.), *Brussel midt imot: Folkeavstemningen om EU*. (s. 117-140). Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Jenssen, A.T. Listhaug, O. Pettersen, P.A. (1995). Betydningen av gamle og nye skiller. Kap 7 i Jensen, A.T. & Valen, H. (red.), *Brussel midt imot: Folkeavstemningen om EU*. (s. 45-64). Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Lipset, Seymour M. og Stein Rokkan (1967). *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.

Ringdal, K. (1995). Velgernes Argumenter. Kap 3 i Jensen, A.T. & Valen, H. (red.), *Brussel midt imot: Folkeavstemningen om EU*. (s. 45-64). Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Rokkan, S. (1975). Sentrum og periferi, økonomi og kultur: modeller og data i kometrisk sosiologi. *Studier i historisk metode*, 10, (129-155).

Rokkan, S. & Valen, H. 1964. Regional Contrasts in Norwegian Politics. I *Cleavages, Ideologies and Party System*. Allardt, E. and Y. Littunen (red.) Helsinki: Westermarck Society.

Rye, L. (2019). *Norge i Europa*. Bergen: Fagbokforlaget.

Seierstad, D. (2014). *Folket sa Nei: Norsk EU-motstand frå 1961 til i dag*. Oslo: Samlaget.

SSB. (1994). *Stortingsvalget 1993*. Hentet fra:
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_c170.pdf

SSB. (1995). *Folkeavstemningen 1994 om norsk medlemskap i EU*. Hentet fra:
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_c170.pdf

Stortingsforhandling (1992a, 15-16.okt). Debatter m.v. i Stortinget Nr.4.

Stortingsforhandling (1992b, 19.no). Forhandlinger i Stortinget Nr.84.

Tamnes, R. (1997). *Norsk utenrikspolitisk historie Bind 6: Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlag.

Thorsen, D.E. (2021, 25.jan). *Sentrum og Periferi*. Store Norske Leksikon:
https://snl.no/sentrum_og_periferi

Tjora, A. (2014). *Kvalitativ Forskningsmetoder i praksis*. (2.utg). Oslo: Gyldendal.

Valen, H. (1994). Norway: A storting election in the shadow of the EU. *Elector Studies*, volum 13 (nr.2).

Aardal, B. (1994). *Hva er en politisk skillelinje? En begrepsmessig grenseoppgang*. Oslo: universitetsforlaget.

Aardal, B. (2017) 60 år med valgforskning – hva har vi lært? *Norsk statsvitenskapelig tidsskift*. Volum 33 (03-04)

